

XIII skyrius

LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

1 poskyris. Valstybės vadovo institutas

2 poskyris. Respublikos Prezidento kompetencija

3 poskyris. Respublikos Prezidentūros teisės aktai. Kiti Respublikos Prezidento statuso klausimai

1. Šiame vadovėlio skyriuje yra nagrinėjamas Lietuvos Respublikos Prezidento institutas. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 77 str. Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas. Jis atstovauja Lietuvos valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų.

2. Aptariant Lietuvos Respublikos Prezidento instituciją konstitucinėje teisėje, būtina aptarti ir Respublikos Prezidento rinkimų tvarką, kompetenciją, Respublikos Prezidento priimamus teisės aktus, Respublikos Prezidento įgaliojimų suteikimą.

3. Respublikos Prezidento vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje atskleidžia jo įgaliojimai bei tarpusavio santykiai su Seimu, Vyriausybe bei teismine valdžia. Aptariant Respublikos Prezidento padėtį valdžios institucijų sistemoje, būtina apžvelgti ir šių klausimų teisinį reglamentavimą, ir besiklostančių valstybės valdžios institucijų sąveikos praktiką.

1 poskyris

VALSTYBĖS VADOVO INSTITUTAS

1.1. Valstybės vadovo samprata

1.2. Valstybės vadovo instituto raida Lietuvoje

1.3. Respublikos Prezidento rinkimų tvarka. Įgaliojimų nutrūkimas

1.1. Valstybės vadovo samprata

Valstybei reikia atsakingo asmens, užtikrinančios konstitucinę tvarką, garantuojančio valstybinės valdžios tęstinumą ir stabilumą, aukščiausiu lygiu atstovaujančio tarptautiniams santykiams. Tokias funkcijas vykdo valstybės vadovas, turintis pakankamų įgaliojimų bendradarbiaujant su įstatymų leidžiamąja, vykdomąja bei teisminėmis valdžiomis.

Valstybės vadovo institucija egzistuoja visose valdymo formose. Monarchijose valstybės vadovo funkcijas vykdo monarchas (imperatorius, karalius, didysis hercogas, šeichas, emiras), respublikose – prezidentai. Žodis prezidentas yra kilęs iš lotyniško žodžio *praesidens* (*praesidentis*), t.y. – „sėdintis priešakyje“. Kai kuriose šalyse valstybės vadovo funkcijas vykdo kolegiali institucija – prezidiumas ar taryba (buv. Sovietų Sąjunga, Šveicarija)¹. Tačiau net ir kolegialiai institucijai vykdam valstybės vadovo funkcijas, yra renkamas šios institucijos pirmininkas, kuris, turėdamas nedaug įgaliojimų, reprezentuoja šalį.

Esant skirtingoms valdymo formoms, valstybės vadovo įgaliojimų apimtys yra nevienodos. Vienose šalyse jų funkcijos yra nominalios, kitose – realios. Tačiau visų valstybių vadovams yra suteikti išskirtiniai (būdingi tik šiam pareigūnui) įgaliojimai aukščiausiu lygiu atstovauti tautai šalyje ir už jos ribų. Atstovaujamoji funkcija pasireiškia teisinėmis galiomis, suteikiančiomis valstybės vadovui tam tikrus valdžios įgaliojimus (teisę pasirašyti tarptautines sutartis, skirti savo atstovus šalies regionuose).

Valstybės vadovo teisinę ir faktinę padėtį lemia konkrečios šalies istorinės tradicijos bei politinės sąlygos. Konstitucinės monarchijos šalyse (Danija, Švedija, Norvegija, Jungtinė Karalystė, Japonija bei kt.) valstybės vadovai „karaliauja bet ne valdo“². Todėl šių šalių valstybių vadovų funkcijos vertintinos tik kaip atstovaujamosios – reprezentacinės. Panašias galias turi parlamentinių respublikų (Italija, Čekija, Vokietija, Latvija ir kt.) vadovai – prezidentai. Tačiau prezidentinių (JAV, Meksika, Brazilija ir kt.) bei pusiau prezidentinių (Prancūzija ir kt.) valstybių vadovai yra ryškūs vykdomosios valdžios atstovai ir dalyviai, turintys plačius įgaliojimus.

Nagrinėjant valstybės vadovo padėtį valstybinės valdžios sistemoje, tenka kalbėti apie jo įgaliojimų santykį su įstatymų leidžiamosios, vykdomosios bei teisminės valdžių galiomis. Valdžių padalijimo principas

¹ Baglay M. B. Konstituciojonnoje pravo zarubežnyh stran. Moskva, 1999. S. 210.

² Alder J. Konstitutional and Administrative Law. London, 1994. P. 194–200.

kaip teisinės valstybės požymis numato, jog bet kurio pareigūno įgaliojimai priskirtini vienai iš trijų valdžių – įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ar teisminei. Valstybės vadovas, realizuodamas įgaliojimus, bendradarbiauja su visomis trimis valdžiomis. Prezidentai įstatymų kūrybos procese naudojami veto teise, turi galimybę skirti teisėjus bei suteikti malonę nu-teistiesiems. Tačiau valstybės vadovo pagrindinės funkcijos yra būdingos vykdomajai valdžiai. Parlamentinėse bei pusiau prezidentinėse valstybėse prezidentas vykdomąją valdžią (įgaliojimus) dalijasi su vyriausybe. Prezi-dentinėse valstybėse šalies vadovas taip pat yra ir vykdomosios valdžios vadovas.

Kaip jau buvo minėta, Prezidentas valstybinės valdžios sistemoje gali turėti skirtingus įgaliojimus: būti tik valstybės vadovu (Vokietija); ir valstybės, ir vykdomosios valdžios vadovu (Jungtinės Amerikos Valstijos, Egiptas); ir valstybės, ir faktiškai vyriausybės vadovu. Tokiu atveju, nors yra savarankiškos vyriausybės vadovo pareigos, bet prezidentas ir vyriau-sybė yra vienos politinės pakraipos, dar prezidentas yra ir vadovaujančios jėgos lyderis, valstybės vadovas dominuoja ir vyriausybėje (Prancūzija). Priklausomai nuo valstybės vadovo įgaliojimų yra skiriamos prezidenti-nės, parlamentinės bei mišraus (pusiau prezidentinio) tipo respublikos. Tačiau doktrinoje aktyviai diskutuojama dėl kriterijų, išreiškiančių tam tikrą valdymo formą. Todėl ir Lietuvoje egzistuojanti valdymo forma yra nuolatinių diskusijų objektas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teis-mas 1998 m. sausio 10 d. nutarimo konstatuojamojoje dalyje nurodo, kad Lietuvoje egzistuojanti valdymo forma gali būti vertintina kaip parla-mentinė respublika, turinti kai kurių mišrios (pusiau prezidentinės) val-dymo formos ypatumų. Nacionalinėje doktrinoje diskutuojama dėl šios Konstitucinio Teismo išsakytos nuomonės, teigiant, kad Lietuvos Res-publikos Prezidento rinkimų būdas bei kiti *de jure* ir *de facto* įgaliojimai duoda pagrindą Lietuvos valdymo formoje išvelgti mišraus (pusiau pre-zidentinio) valdymo formos požymių.

Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimų apimtys išdėstytos šalies Konstitucijoje, Prezidento įstatyme bei kituose norminiuose teisės aktuose. Lietuvos Respublikos Konstitucijos VI skirsnio 77 str. skelbia, jog „Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas. Jis atstovauja Lietuvos valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų“. Kadangi Lietuvos Respublikos Prezidentas turi įgaliojimus leisti dekretus (juos privalo pasirašyti Ministras Pirmininkas arba atitinkamas ministras) vyk-damosios valdžios veiklos ribose, todėl šią instituciją galima priskirti ins-titucijoms, atstovaujančioms vykdomajai valdžiai valdžių padalijimo me-chanizme.

1.2. Valstybės vadovo instituto raida Lietuvoje

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo monarchija. Valstybės vadovas buvo Didysis Kunigaikštis. Taip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vadovai buvo tituluojami nuo XIII a. pirmosios pusės. Jungtinėje Lietuvos ir Lenkijos valstybėje nuo 1569 m. įvykusios Liublino Unijos atskiras Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Didysis Kunigaikštis nebebuvo vainikuojamas. Juo buvo Lenkijos Karalius. Tokia padėtis egzistavo iki Lietuvos ir Lenkijos valstybės žlugimo (1795 m.).

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybai paskelbus Lietuvos valstybės nepriklausomybę, iškilo problema dėl valdymo formos, taip pat ir dėl valstybės vadovo. Po tam tikrų abejonių respublika buvo pasirinkta kaip atgimstančios valstybės valdymo forma. 1919 m. balandžio 4 d. Valstybės Taryba įsteigė Prezidento instituciją ir išrinko Antaną Smetoną pirmuoju Lietuvos Prezidentu. 1920 m. birželio 10 d. Steigiamajame Seime buvo paskelbta laikinoji Konstitucija, kurioje įtvirtinta nuostata, jog valstybės vadovu bus Respublikos Prezidentas, o jį rinks Seimas. Iki tol, kol buvo išrinktas Prezidentas, jo pareigas ėjo Seimo pirmininkas Aleksandras Stulginskis. 1922 m. lapkričio 13 d. Pirmasis Seimas išrinko Aleksandrą Stulginskį Lietuvos Respublikos Prezidentu. Antrasis Lietuvos Respublikos Seimas, išrinktas 1923 m., taip pat A. Stulginskį išrinko valstybės vadovu. 1926 m. birželio 7 d. Lietuvos Respublikos Trečiasis Seimas Prezidentu išrinko Kazį Grinių. 1926 m. gruodžio 17 d. nepatenkinti padėtimi valstybėje tautininkai, krikščioniškosios partijos bei karininkija privertė K. Grinių atsistatydinti. Po kelių dienų – gruodžio 19 d. Antanas Smetona antrą kartą buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentu. Lietuvos Respublikos Prezidento poste Antanas Smetona išbuvo 14 metų iki Lietuvos okupacijos ir aneksijos. 1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvos Respubliką. Okupaciniam režimui vykdant valstybės valdymo formos pakeitimus prezidento institucija buvo panaikinta.

1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas atkūrė Lietuvos nepriklausomybę ir priėmė Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą (Konstituciją). Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme buvo numatyta, kad valstybės vadovui būdingas funkcijas vykdo Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas ir Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas. Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo – Pirmininku 1990–1992 m. buvo Vytautas Landsbergis.

1992 m. spalio 25 d. įvyko referendumas, kurio metu buvo priimta nuolatinė Lietuvos Respublikos Konstitucija. Ji numatė Respublikos Prezidento instituciją su jai būdingais įgaliojimais. 1993 m. vasario 14 d.

įvyko visuotiniai ir tiesioginiai Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimai. Jų metu valstybės vadovu buvo išrinktas Algirdas Mykolas Brazauskas, 1998 m. Respublikos Prezidentu buvo išrinktas Valdas Adamkus.

1.3. Respublikos Prezidento rinkimų tvarka.

Igaliojimų nutūkimas

Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų tvarką numato Lietuvos Respublikos Konstitucija bei 1992 m. gruodžio 22 d. priimtas Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas.

Respublikos Prezidentą renka Lietuvos Respublikos piliečiai penkeriems metams remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 78 str., Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1 str.). Lygią rinkimų teisę reikia suprasti kaip kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio, turinčio teisę rinkti Respublikos Prezidentą, rinkimuose turint vieną balsą. Rinkimus galima vadinti tiesioginiais, jei rinkėjai Respublikos Prezidentą renka be tarpininkų, o slaptu balsavimo metu rinkėjai balsuoja asmeniškai ir slapta. Kontroliuoti rinkėjų valią rinkimuose draudžiama.

Įstatymas numato, jog teisę rinkti Respublikos Prezidentą turi Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie rinkimų dieną yra ne jaunesni kaip 18 metų. Rinkimuose negali dalyvauti piliečiai, teismo pripažinti neveiksniais. Taip pat negalima tiesiogiai arba netiesiogiai Lietuvos Respublikos piliečių rinkimų teisių apriboti dėl jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Pažeistą rinkimų teisę piliečiai turi galimybę ginti teismuose.

Respublikos Prezidentu gali būti renkamas Lietuvos pilietis pagal kilmę, ne mažiau kaip trejus pastaruosius metus gyvenęs Lietuvoje, jeigu jam iki rinkimų dienos yra suėję ne mažiau kaip keturiasdešimt metų ir jeigu jis gali būti renkamas Seimo nariu. Respublikos Prezidentu negali būti renkami asmenys, susiję priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei, bei asmenys, pagal teismo paskirtą nuosprendį atliekantys kriminalinę bausmę, taip pat asmenys, teismo pripažinti neveiksniais. Tas pats asmuo Respublikos Prezidentu gali būti renkamas ne daugiau kaip du kartus iš eilės. Tad dešimt metų yra maksimaliai galimas laiko tarpas vienam asmeniui būti Respublikos Prezidentu. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimus skelbia Lietuvos Respublikos Seimas. Skelbdamas Prezidento rinkimus Seimas priima atitinkamą nutarimą. Eiliniai Respublikos Prezidento rinkimai vykdomi paskutinį sekmadienį likus dviem mėnesiams iki Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos. Pačius Respublikos Prezidento rinkimus organizuoja ir vykdo Vyriausioji rinkimų komisija bei jos

sudarytos miestų ir rajonų rinkimų komisijos. Respublikos Prezidento rinkimų rengimo ir vykdymo išlaidas apmoka valstybė.

Pretendentus tapti kandidatais į Respublikos Prezidentus pradedama kelti ne anksčiau kaip likus 80 dienų ir baigiama ne vėliau kaip likus 65 dienoms iki rinkimų dienos. Pretendentus būti kandidatais į Respublikos Prezidentus gali kelti, remti politinės partijos ir politinės organizacijos, taip pat iškelti savo kandidatūrą gali pavieniai asmenys. Tapti kandidatu į Respublikos Prezidentus ne vėliau kaip likus 65 dienoms iki rinkimų pretendentas raštu pareiškia apie tai Vyriausiajai rinkimų komisijai. Jei-gu pretendentą būti kandidatu į Respublikos Prezidentus iškėlė politinės partijos ir politinės organizacijos, šį savo sprendimą jos taip pat pateikia raštu. Vyriausiajai rinkimų komisijai būtina pateikti pretendentą pilietybę bei asmenybę patvirtinančius dokumentus ir sumokėti penkių vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio užstatą. Tuomet Vyriausioji rinkimų komisija išduoda rinkėjų parašų rinkimo lapus. Tik surinkus 20 tūkstančių (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 79 str.) rinkėjų parašų, užstatas yra grąžinamas jį sumokėjusiam asmeniui.

Kandidato į Respublikos Prezidentus statusas įgyjamas, kai pretendentai įregistruojami kandidatais į Respublikos Prezidentus Vyriausiojoje rinkimų komisijoje. Kandidatų į Respublikos Prezidento vietą skaičius negali būti ribojamas. Likus iki rinkimų ne mažiau kaip 45 dienoms, pretendentai būti kandidatais į Respublikos Prezidentus privalo pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai rinkimo lapus su ne mažiau kaip 20 tūkstančių rinkėjų parašų. Taip pat pretendentas turi pateikti pajamų bei turto deklaracijos pagrindinių duomenų išrašą, patvirtintą Valstybinės mokesčių inspekcijos. Likus iki rinkimų dienos ne mažiau kaip 30 dienų, Vyriausioji rinkimų komisija oficialiai skelbia visų asmenų, įregistruotų kandidatais į Respublikos Prezidentus, sąrašą ir ne vėliau kaip per 24 valandas nuo sąrašo paskelbimo išduoda šiems asmenims kandidato į Lietuvos Respublikos Prezidentus pažymėjimą. Nuo oficialaus kandidatų į Respublikos Prezidentus sąrašo paskelbimo dienos prasideda Respublikos Prezidento rinkimų kampanija. Kandidatai į Respublikos Prezidentus po oficialaus kandidatų sąrašo paskelbimo turi lygią teisę pasisakyti rinkėjų ir kitokiuose susirinkimuose, pasitarimuose, posėdžiuose, naudotis valstybinėmis masinės informacijos priemonėmis ir skelbti savo rinkiminę programą. Rinkimų agitacija draudžiama likus 30 valandų iki rinkimų pradžios ir rinkimų dieną, išskyrus nuolatinę vaizdinę agitaciją tam skirtose vietose, jeigu ji iškabinta likus ne mažiau kaip 48 valandoms iki rinkimų pradžios.

Balsavimas vyksta rinkimų dieną nuo 7 iki 21 valandos rinkimų komisijos nurodytoje patalpoje. Rinkėjas balsuoja tik toje rinkimų apylinkėje, į kurios rinkėjų sąrašus jis yra įtrauktas. Lietuvos Respublikos Prezidento

rinkimų įstatymas numato balsavimą paštu. Balsavimas paštu suteikia galimybę dalyvauti rinkimuose piliečiams, kurie dėl sveikatos būklės arba dėl kitų priežasčių rinkimų dieną negali atvykti balsuoti į rinkimų apylinkę. Balsuoti paštu galima miesto, rajono pašto skyriuose jų darbo valandomis, pradedant penkta diena iki rinkimų ir baigiant likus vienai dienai iki rinkimų (jei rinkėjas įrašytas į to miesto, rajono rinkėjų sąrašus) ir baigiant likus 2 dienoms iki rinkimų (jei rinkėjas neįrašytas į to miesto, rajono rinkėjų sąrašus). Balsavimo paštu išlaidas apmoka valstybė. Siekiant, jog kuo daugiau piliečių galėtų realizuoti teisę išreikšti savo valią rinkimuose, organizuojamas balsavimas Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse (konsulatuose) ir laivuose, gydymo, socialinės rūpybos ir globos įstaigose, kariniuose daliniuose, bausmės atlikimo vietose.

Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas numato mažoritarinę (daugumos) rinkimų sistemą. Išrinktu į Respublikos Prezidento vietą laikomas tas kandidatas, kuris pirmą kartą balsuojant ir dalyvaujant ne mažiau kaip pusei visų rinkėjų, gavo daugiau nei pusę visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų. Jeigu rinkimuose dalyvavo mažiau nei pusę visų rinkėjų, išrinktu laikomas tas kandidatas, kuris gavo daugiausia, bet ne mažiau kaip 1/3 visų rinkėjų balsų. Jeigu pirmajame balsavimo rate nė vienas kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, po dviejų savaičių rengiamas pakartotinis balsavimas dėl dviejų kandidatų, gavusių daugiausia balsų. Išrinktu laikomas kandidatas, surinkęs daugiau balsų. Jeigu pirmajame rate dalyvavo ne daugiau kaip du kandidatai ir nė vienas negavo reikiamo balsų skaičiaus, rengiami pakartotiniai rinkimai. Galutinius Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus ne vėliau kaip per 5 dienas po rinkimų skelbia Vyriausioji rinkimų komisija. Pakartotinių Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus ne vėliau kaip per 5 dienas nuo pakartotinio balsavimo dienos taip pat skelbia Vyriausioji rinkimų komisija. Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų paskelbimas yra Respublikos Prezidento rinkimų komisijos nutarimo paskelbimas Lietuvos Respublikos laikraščiuose per Lietuvos Respublikos Vyriausybės telegramų agentūrą (ELTA). Po Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų paskelbimo Respublikos Prezidento rinkimų komisija ne vėliau kaip per 3 valandas išrinktam Respublikos Prezidentui įteikia Lietuvos Respublikos Prezidento pažymėjimą. Asmuo, išrinktas Respublikos Prezidentu, turi sustabdyti savo veiklą politinėse partijose ir politinėse organizacijose iki naujos Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos pradžios. Tokį pareiškimą Respublikos Prezidentas turi paskelbti kitą dieną po to, kai Respublikos Prezidento rinkimų komisija įteikia jam Lietuvos Respublikos Prezidento pažymėjimą (Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 7 str.). Tokiu reikalavimu yra siekiama, jog išrinktasis Respublikos Prezi-

dentas būtų nepriklausomas nuo jį rėmusių politinių struktūrų bei atstovautų visos Tautos interesams.

Išrinktas Respublikos Prezidentas savo pareigas pradeda eiti rytojaus dieną pasibaigus buvusio Respublikos Prezidento kadencijai ir kai prisiekia Tautai būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai, sąžiningai atlikti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas. Turi prisiekti ir perrinktas antrajai kadencijai Respublikos Prezidentas. Šalies vadovas prisiekia Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose Seimo posėdyje. Respublikos Prezidentas turi prisiekti stovėdamas priešais Konstitucinio Teismo pirmininką, o jo nesant – priešais vieną iš Konstitucinio Teismo teisėjų ir skaitydamas priesaikos tekstą padėjęs ranką ant Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Respublikos Prezidento priesaikos tekstas yra numatytas Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 3 str. Prisiekęs Respublikos Prezidentas turi pasirašyti priesaikos aktą. Šį aktą taip pat pasirašo Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jam nesant – Konstitucinio Teismo teisėjas, priėmęs šią priesaiką. Pasirašytas priesaikos aktas yra įteikiamas Parlamento vadovui – Seimo Pirmininkui. Aktas saugomas Seime. Priesaikos tekstas netaisomas ir nekeičiamas (išskyrus galimybę neminėti paskutinio priesaikos sakinio – „Tepadeda man Dievas“). Atsisakymas prisiekti Seimo posėdyje, pasirašyti priesaikos aktą arba pasirašymas su išlygomis laikomas, kad Respublikos Prezidentas neprisiekė ir todėl negali eiti savo pareigų.

Konstitucijoje numatytais atvejais, Respublikos Prezidentui paskelbus pirmalaikius Seimo rinkimus, naujai išrinktas Seimas 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma per 30 dienų nuo pirmosios posėdžio dienos gali paskelbti pirmalaikius Respublikos Prezidento rinkimus. Jei Respublikos Prezidentas pageidauja dalyvauti paskelbtuose Prezidento rinkimuose, jis yra išsyk įregistruojamas kandidatu. Tokiuose rinkimuose pakartotinai išrinktas Respublikos Prezidentas laikomas išrinktu antrajai kadencijai, jeigu iki rinkimų praėjo daugiau kaip treji metai jo pirmosios kadencijos laiko. Jeigu praėjo mažiau negu treji metai jo pirmosios kadencijos laiko, Respublikos Prezidentas renkamas tik likusiam pirmosios kadencijos laikui; tai nelaikoma antrąja kadencija. Jeigu pirmalaikiai Respublikos Prezidento rinkimai skelbiami jo antrosios kadencijos metu, tai esamas Respublikos Prezidentas gali būti išrinktas tik likusiam antrosios kadencijos laikui. Galimi atvejai, kai Prezidento rinkimai rengiami nepasibaigus kadencijai. Tokiais atvejais rengiami rinkimai, nors ir įvyksta ankščiau negu paprastai, nevadinami pirmalaikiais: Respublikos Prezidentui mirus, atsistatydinus, pašalinus jį iš pareigų apkaltos proceso tvarka ar Seimui nutarus, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų; jo pareigas laikinai eina Seimo Pirmininkas. Šiuo atveju Seimo Pirmininkas netenka savo įgaliojimų Seime; jo pareigas Seimo

pavedimu laikinai eina jo pavaduotojas. Išvardytais atvejais Seimas ne vėliau kaip per 10 dienų privalo paskirti Respublikos Prezidento rinkimus, kurie turi būti surengti ne vėliau kaip per du mėnesius. Seimui negalint susirinkti ir paskelbti Respublikos Prezidento rinkimų, rinkimus skelbia Vyriausybė.

Skirtingose šalyse prezidentų pavadavimo problema yra sprendžiama nevienodai. Vienose šalyse prezidentą gali pavaduoti viceprezidentas (JAV, Bulgarija), kitose – šalies vadovo funkcijas laikinai vykdo ministrai pirmininkai (Rusija). Lietuvos Respublikos Prezidentą, laikinai išvykusį į užsienį arba susirgusį ir todėl laikinai negalintį eiti pareigų, laikinai pavaduoja Seimo Pirmininkas. Tačiau Prezidentą pavaduojantis Seimo Pirmininkas neturi tiek pat įgaliojimų, kiek Prezidentas. Laikiniai pavaduodamas Respublikos Prezidentą, Seimo Pirmininkas negali skelbti pirmalaikių Seimo rinkimų, atleisti ar skirti ministrų be Seimo sutikimo. Tuo laikotarpiu Seimas negali svarstyti klausimo dėl nepasitikėjimo Seimo Pirmininku. Jokiais kitais atvejais ir jokiems kitiems asmenims ar institucijoms negalima vykdyti Respublikos Prezidento įgaliojimų.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 88 str. nurodomos aplinkybės, kada gali nutrūkti Prezidento įgaliojimai. Konstitucijoje įvardytos Prezidento įgaliojimų nutrūkimo aplinkybės:

- 1) pasibaigia laikas, kuriam jis buvo išrinktas;
- 2) įvyksta pirmalaikiai Respublikos Prezidento rinkimai;
- 3) Respublikos Prezidentas atsistatydina iš pareigų;
- 4) miršta;
- 5) Seimas jį pašalina iš pareigų apkaltos proceso tvarka;
- 6) Seimas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo išvadą, 3/5 visų

Seimo narių balsų dauguma priima nutarimą, kuriuo konstatuojama, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų.

Viena iš Prezidento įgaliojimų pasibaigimo aplinkybių yra pašalinimas iš pareigų. Tai gali tik Seimas specialios teisinės procedūros – apkaltos – reikalavimų ribose. Reikalavimai apkaltos procesui yra numatyti Lietuvos Respublikos Seimo statute. Respublikos Prezidentas gali būti prieš laiką pašalintas iš pareigų, tik šiurkščiai pažeidęs Konstituciją arba sulaužęs priesaiką, taip pat paaiškėjus, jog padarė nusikaltimą. Spręsdamas Respublikos Prezidento pašalinimo iš pareigų klausimą, Lietuvos Respublikos Seimas privalo griežtai laikytis Konstitucijos, Seimo statuto ir kitų teisės aktų suformuluotų reikalavimų.

2 poskyris**RESPUBLIKOS PREZIDENTO KOMPETENCIJA**

- 2.1. Respublikos Prezidento įgaliojimai santykiuose su Seimu**
- 2.2. Respublikos Prezidento įgaliojimai santykiuose su Vyriausybe**
- 2.3. Respublikos Prezidentas ir teisminė valdžia**
- 2.4. Respublikos Prezidento kompetencija krašto apsaugoje
bei užsienio politikoje**
- 2.5. Malonė. Pilietybė. Valstybiniai apdovanojimai**

Lietuvos Respublikos Prezidentas turi įgaliojimų įvairiose valstybinio gyvenimo srityse. Vienose šie įgaliojimai priklauso išimtinai šalies vadovo kompetencijai, kitose – susiję su kitų valstybės institucijų įgaliojimais, kuriuos realizuoti galima vadovaujantis valdžių padalijimo principu. Šias galias realizuoti galima tik Konstitucijos ir įstatymų numatytos „stabdžių ir atsvarų“ sistemos ribose. Ši sistema pašalina galimybę atsirasti autoritariniams ar kitokiems neteisiniams valdymo metodams. Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucija, Prezidento bei Prezidento rinkimų įstatymai yra pagrindiniai teisės šaltiniai, reglamentuojantys valstybės vadovo įgaliojimų apimtį ir ribas.

2.1. Respublikos Prezidento įgaliojimai santykiuose su Seimu

Šalies vadovo įgaliojimai nekonkuruoja su atstovaujamosios institucijos – Seimo įgaliojimais. Lietuvos Respublika numato griežtą šių valstybės valdžios institucijų funkcijų pasidalijimą. Tačiau Respublikos Prezidento įgaliojimai santykiuose su Seimu leidžia vertinti valstybės vadovą, kaip svarbų įstatymų leidybos proceso dalyvį. Net naujai išrinktas Seimas į pirmąjį savo posėdį renkasi Prezidento kviečiamas. Taip pat Prezidentas turi įgaliojimus skelbti eilinius Seimo rinkimus, o tam tikrais atvejais ir pirmalaikius parlamento rinkimus. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje pirmalaikių Seimo rinkimų paskelbimo galimybė yra apribota aplinkybių.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 58 str. numato vienareikšmes konstitucinių teisinių santykių situacijas. Tik joms egzistuojant, Respublikos Prezidentas gali paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus. Tai gali įvykti, kuomet:

- 1) Seimas per 30 dienų nuo pateikimo nepriėmė sprendimo dėl naujos Vyriausybės programos arba nuo Vyriausybės programos pirmojo pateikimo per 60 dienų du kartus iš eilės nepritarė Vyriausybės programai;
- 2) Seimas pareiškia tiesioginę nepasitikėjimą Vyriausybę pastarajai pasiūlius.

Valstybės Konstitucija nenumato kitokių priežasčių, kurioms esant Respublikos Prezidentas įgytų teisę paleisti šalies parlamentą. Galimybę Prezidentui naudotis šiais įgaliojimais nepagrįstai riboja Lietuvos Respublikos 87 str. numatantis, kad „kai Konstitucijos 58 straipsnio antroje dalyje numatytais atvejais Respublikos Prezidentas skelbia pirmalaikius Seimo rinkimus, naujai išrinktas Seimas 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma per 30 dienų nuo pirmosios posėdžio dienos gali paskelbti pirmalaikius Respublikos Prezidento rinkimus”.

Konstitucija numato jog Respublikos Prezidentas negali skelbti pirmalaikių Seimo rinkimų, jeigu iki Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos liko mažiau nei 6 mėnesiai, taip pat jeigu po pirmalaikių Seimo rinkimų nepraėjo 6 mėnesiai.

Įstatymų leidyba yra svarbiausia Seimo veiklos funkcija. Jokia kitai institucijai nėra suteikta įstatymų leidybos teisė. Tačiau Respublikos Prezidentas turi tam tikrų įgaliojimų šioje srityje. Pirma, Respublikos Prezidentas turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę. Antra, Seimo priimti įstatymai įsigalioja tik po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Lietuvos Respublikos Prezidentas, išskyrus atvejus, kai pačiuose įstatymuose yra numatoma kita jų įsigaliojimo data.

Po įteikiamu Respublikos Prezidentui pasirašyti ir oficialiai paskelbti Lietuvos Respublikos įstatymo tekstu Seimo statuto nustatyta tvarka būtinai įrašas su Seimo Pirmininko arba jo pavaduotojo parašu. Taip patvirtinamas Seimo priimto įstatymo autentiškumas. Lietuvos Respublikos įstatymai, kurie įteikiami Respublikos Prezidentui pasirašyti ir oficialiai paskelbti, registruojami specialioje knygoje. Vėliau nurodoma jų pasirašymo bei paskelbimo data arba pažymima apie jų grąžinimą Seimui pakartotinai svarstyti. Lietuvos Respublikos įstatymo teksto pabaigoje prieš Respublikos Prezidento parašą yra įrašyta: „Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą”. Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai paskelbia, arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti.

Išstatymai ir kiti norminiai aktai yra skelbiami oficialiame leidinyje „Valstybės žinios“. Gražindamas nepasirašytą įstatymą Seimui, Respublikos Prezidentas turi nurodyti, kodėl jis šio įstatymo pasirašyti negali ir kaip jį reikėtų taisyti. Jei nurodytu laiku Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas negrąžina ir nepasirašo, tas įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas. „Susidūręs su prezidento veto, parlamentas gali reaguoti trejopai: 1) priimti prezidento pastabas, 2) jas atmesti arba 3) „numarinti“ išbraukiant iš politinės darbotvarkės“³. Respublikos Prezidento grąžintą įstatymą Seimas gali iš naujo svarstyti ir priimti. Pakartotinai Seimo apsvarstytas įstatymas laikomas priimtu, jeigu buvo priimtos Respublikos Prezidento teikiamos pataisos ir papildymai arba jeigu už įstatymą balsavo daugiau nei 1/2, o už konstitucinį įstatymą ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių. Paprastai įstatymai laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje. Konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau nei pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Tokius įstatymus Respublikos Prezidentas privalo ne vėliau kaip per tris dienas pasirašyti ir nedelsdamas oficialiai paskelbti.

Priimtą įstatymą dėl Konstitucijos keitimo pasirašo Respublikos Prezidentas ir ne vėliau kaip per 5 dienas oficialiai paskelbia. Jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, šis įstatymas įsigalioja, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas. Įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja ne anksčiau kaip po vieno mėnesio nuo jo priėmimo. Referendumu priimtą įstatymą ar kitą aktą ne vėliau kaip per 5 dienas privalo pasirašyti ir oficialiai paskelbti Respublikos Prezidentas. Jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas.

Konstitucijoje numatytais atvejais (ginkluoto užpuolimo atveju, įvedant karo padėtį ir skelbiant mobilizaciją arba įvedant nepaprastąją padėtį) tarp Seimo sesijų Prezidentas šaukia neeilinę Seimo sesiją.

Respublikos Prezidentas teikia Seimui valstybės kontrolieriaus, Lietuvos banko valdybos pirmininko kandidatūras. Taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucija įpareigoja šalies vadovą daryti metinius pranešimus Seime apie padėtį Lietuvoje, Lietuvos Respublikos vidaus ir užsienio politiką. Seimo pritarimu Prezidentas skiria ir atleidžia kariuomenės vadą ir saugumo tarnybos vadovą; pastarojo teikimu skiria ir atleidžia saugumo tarnybos vadovo pavaduotojus.

---

³ *Talat-Kelpša L.* Prezidentas ir įstatymų leidyba: veto teisės naudojimas Lietuvoje // *Politologija*. 1998. Nr. 2(12). P. 61.

2.2. Respublikos Prezidento įgaliojimai santykiuose su Vyriausybe

Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu skiria ir atleidžia Ministrą Pirmininką, paveda jam sudaryti Vyriausybę ir tvirtina jos sudėtį. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio mėn. nutarimo konstatuojamoje dalyje išaiškino, jog Respublikos Prezidentui tenka skirti Seimo daugumos palaikomą Ministrą Pirmininką ir tvirtinti tokią Vyriausybę, kurios programai Seimas gali pritarti posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Vilnius, 1998 m. sausio 10 d. nutarimas). Tad Respublikos Prezidento teisė skirti Ministrą Pirmininką nėra absoliuti. Ministro Pirmininko kandidatūrą šalies vadovas turi derinti su Seimu. Ministro Pirmininko teikimu Prezidentas skiria ir atleidžia ministrus. Lietuvos Respublikos ministrai yra atsakingi Seimui, Respublikos Prezidentui ir tiesiogiai pavaldūs Ministrui Pirmininkui.

Respublikos Prezidentas priima Vyriausybės atsistatydinimą ir prireikus paveda jai toliau eiti pareigas arba paveda vienam iš ministrų eiti Ministro Pirmininko pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė. Prezidentas taip pat priima ministrų atsistatydinimą ir gali pavesti jiems eiti pareigas, kol bus paskirtas naujas ministras. Išrinkus naują Seimą, Prezidentas priima Vyriausybės grąžinamus įgaliojimus ir paveda jai eiti pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė. Vyriausybei atsistatydinus ar Vyriausybei grąžinus įgaliojimus, Prezidentas ne vėliau kaip per 15 dienų teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą. Kol nėra Ministro Pirmininko ar jis negali eiti savo pareigų, Respublikos Prezidentas ne ilgesniam kaip 60 dienų laikotarpiui Ministro Pirmininko teikimu paveda vienam iš ministrų jį pavaduoti, jeigu tokio teikimo nėra, Respublikos Prezidentas vienam iš ministrų paveda pavaduoti Ministrą Pirmininką.

Tarp Seimo sesijų Prezidentas, esant reikalui, sprendžia, ar leisti pašaukti Ministrą Pirmininką ar ministrą baudžiamojon atsakomybėn, duoda leidimą juos suimti ar kitaip suvaržyti jų laisvę. Nors Respublikos Prezidento institucija yra priskirtina vykdomosios valdžios grandžiai, Konstitucijoje nėra numatyta galimybė šalies vadovui dalyvauti Vyriausybės posėdžiuose. Respublikos Konstitucija numato, jog ministrai yra atskaitingi Respublikos Prezidentui, tačiau šalies vadovas nėra nei Vyriausybės narys, nei vadovas.

2.3. Respublikos Prezidentas ir teisminė valdžia

Teisminė valdžia yra labai svarbi valstybės valdžios grandis. Teismai yra vienintelė institucija, kuri vykdo teisingumą (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str.). Šios valdžios šakos savarankiškumą ir nepriklausomumą garantuoja šalies Konstitucija ir įstatymai. Tačiau Respublikos Prezidentas kaip valstybės vadovas dalyvauja šios institucijos formavimo procese. Respublikos Prezidentas yra vienintelis pareigūnas, kuris gali skirti ir atleisti teismų teisėjus. Šalies vadovas teikia Seimui Aukščiausiojo Teismo teisėjų kandidatūras. Seimui paskyrus Aukščiausiojo Teismo teisėjus, iš jų Respublikos Prezidentas teikia Seimui skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką. Aukščiausiojo Teismo skyrių pirmininkus iš paskirtų teisėjų skiria Seimas Respublikos Prezidento teikimu, pasiūlius Aukščiausiojo Teismo pirmininkui. Tad skiriant Aukščiausiojo Teismo teisėjus, būtinas Respublikos Prezidento ir Seimo sutarimas dėl kandidatūrų.

Prezidentas skiria Apeliacinio teismo teisėjus, o iš jų – Apeliacinio teismo pirmininką, jeigu jų kandidatūroms pritaria Seimas. Teisėjų kandidatūras Prezidentui teikia teisingumo ministras. Apylinkių, apygardų ir specializuoto teismo teisėjus bei pirmininkus skiria, jų darbo vietas keičia Respublikos Prezidentas.

Įstatymo numatytais atvejais Prezidentas atleidžia arba teikia Seimui atleisti teisėjus. Dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija – Teisėjų taryba. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo konstatuojamojoje dalyje teigiama, kad „Atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytą teismų formavimo tvarką, taip pat į Respublikos Prezidento ir specialios teisėjų institucijos santykių konstitucinį reguliavimą, darytina išvada, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija turi patarti Respublikos Prezidentui visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais. Šios institucijos patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų”.

Taigi pagal Konstituciją speciali teisėjų institucija ne tik padeda Respublikos Prezidentui formuoti teismus, bet ir yra atsvara Respublikos Prezidentui, kaip vykdomosios valdžios subjektui, formuojant teisėjų korpusą. Kita vertus, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 112 str. 5 d. numatyta, kad „... speciali teisėjų institucija interpretuotina kaip svarbus Teismo – savarankiškos valstybės valdžios – savivaldos elementas” (Lie-

tuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“).

Respublikos Prezidentas įstatymo nustatytais atvejais nustato arba teikia Seimui nustatyti teisėjų skaičių teismuose, tvirtina teisėjų valdžios simbolių etalonus, pažymėjimų pavyzdžius. Teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo sutikimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo. Tačiau Respublikos Prezidentas negali daryti įtakos teismų sprendimams konkrečiose bylose.

Ypatingą vietą valstybės institucijų sistemoje užima Konstitucinis Teismas. Nepriklausydamas bendrųjų teismų sistemai, Konstitucinis Teismas vykdo tik jam būdingas funkcijas. Šis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Šalies vadovas turi įgaliojimų Konstitucinio Teismo formavimo procese. Prezidentas teikia Seimui trijų (iš devynių) Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras. Paskyrus visus Konstitucinio Teismo teisėjus, iš jų teikia Seimui Konstitucinio Teismo pirmininko kandidatūrą.

Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Vyriausybės aktų neprieštaravimo Konstitucijai arba įstatymams. Tačiau šalies vadovas negali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo priimtų įstatymų neprieštaravimo Konstitucijai. Taip pat Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl išvados, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus, taip pat dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai.

2.4. Respublikos Prezidento kompetencija krašto apsaugoje bei užsienio politikoje

Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas. Jis Seimo pritarimu skiria kariuomenės vadą, suteikia aukščiausius karinius laipsnius. Prezidentas vadovauja konsultacinei Valstybės gynimo tarybai, kuri svarsto ir koordinuoja svarbiausius valstybės gynybos klausimus. Sprendimus dėl mobilizacijos, karo padėties, ginkluotųjų pajėgų panaudojimo ir sprendimą gintis nuo ginkluotos agresijos priima Respublikos Prezidentas. Tačiau šalies vadovas privalo tokį savo sprendimą pateikti tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui.

Jeigu Valstybėje iškyla grėsmė konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai, Seimas gali visoje valstybės teritorijoje ar jos dalyje įvesti nepa-

prastąją padėtį. Jos trukmė – iki šešių mėnesių. Tarp Seimo sesijų neatsitiktiniais atvejais tokį sprendimą turi teisę priimti Respublikos Prezidentas, taip pat šaukdamas neeilinę Seimo sesiją šiam klausimui svarstyti. Seimas patvirtina arba panaikina Respublikos Prezidento sprendimą. Taikos metu Prezidentas tvirtina kariuomenės dislokavimo vietas ir manevravimo teritorines ribas. Sprendimus dėl kariuomenės dalinių perkėlimo į kitą dislokavimo vietą savo dekretu turi teisę priimti tik Respublikos Prezidentas. Tik šalies vadovas savo dekretu gali įsakyti krašto apsaugos ministrui suformuoti karių padalinius valstybės sienų apsaugai.

Respublikos Prezidentas sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus ir kartu su Vyriausybe vykdo užsienio politiką. Politikos mokslų literatūroje pabrėžiamos didelės Lietuvos Respublikos Prezidento galios užsienio politikoje: „Igaliojimai vidaus ir užsienio politikos srityje yra aiškiai asimetriški: pirmieji gana menki, o antrieji išpūdingi“⁴. Vyriausybės teikimu Prezidentas skiria ir atšaukia Lietuvos Respublikos diplomatinis atstovus užsienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų; priima užsienio valstybių diplomatinių atstovų įgaliojamuosius ir atšaukiamuosius raštus; teikia aukščiausius diplomatinis rangus ir specialius vardus. Be to, šalies vadovas pasirašo Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir teikia jas Seimui ratifikuoti.

2.5. Malonė. Pilietybė. Valstybiniai apdovanojimai

Respublikos Prezidentas kaip valstybės vadovas suteikia šalies pilietybę, taip pat tenkina asmenų prašymus dėl Lietuvos Respublikos pilietybės atsisakymo ar grąžinimo. Šalies vadovui yra suteikta teisė suteikti šalies pilietybę išimties tvarka.

Lietuvos Respublikos pilietybės klausimams preliminarai svarstyti Respublikos Prezidentas sudaro Pilietybės reikalų komisiją, taip pat tvirtina pilietybės klausimų nagrinėjimo šioje komisijoje taisykles.

Pilietybės reikalų komisija teikia Respublikos Prezidentui pasiūlymus tenkinti prašymus dėl Lietuvos Respublikos pilietybės, o atsisakiusi rekomenduoti suteikti pilietybę – pareiškėjui apie tai praneša raštu ir nurodo atsisakymo motyvus. Tačiau galutinį sprendimą pilietybės klausimu priima šalies vadovas. Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo, jos atsisakymo, grąžinimo, netekimo, taip pat akto dėl pilietybės suteikimo pripažinimo negaliojančiu klausimus sprendžia Respublikos Prezidentas leisdamas dekretus. Respublikos Prezidento dekretus dėl pilietybės tei-

---

⁴ Nekrašas E. Valstybės užsienio politika: parlamento vaidmuo // Politologija. 1998. Nr. 2(12). P. 83.

kimo pasirašo ir vidaus reikalų ministras.

Respublikos Prezidentas teikia malonę nuteistiesiems. Malonė paprastai teikiama pagal pačių nuteistųjų prašymus. Svarstomi malonės prašymai tų asmenų, kuriuos yra nuteisę Lietuvos Respublikos teismai, taip pat tų Lietuvos Respublikos piliečių, kuriuos nuteisė kitų valstybių teismai ir kurie atlieka bausmę Lietuvoje, jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nenumato kitaip. Nuteistųjų malonės prašymus preliminariai svarsto ir pasiūlymus dėl jų teikia Malonės komisija, kurios posėdžiams vadovauja Respublikos Prezidentas. Malonės komisiją sudaro Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Lietuvos Respublikos teisingumo ministras, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministras, Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras, Respublikos Prezidento patarėjas valstybės ir teisės klausimais, Respublikos Prezidento kanceliarijos vadovas, Lietuvos Respublikos policijos kapelionas, Lietuvos kalinių globos draugijos atstovas.

Malonė nuteistiesiems teikiama šiais būdais:

- 1) mirties bausmę pakeičiant laisvės atėmimu;
- 2) visiškai arba iš dalies atleidžiant ir nuo pagrindinės, ir nuo papildomosios bausmės;
- 3) neišbūtą laisvės atėmimo dalį pakeičiant švelnesne bausme. Malonė nuteistiesiems teikiama Respublikos Prezidento dekretu.

3 poskyris

RESPUBLIKOS PREZIDENTO TEISĖS AKTAI. KITI RESPUBLIKOS PREZIDENTO STATUSO KLAUSIMAI

3.1. Respublikos Prezidento teisės aktai

3.2. Respublikos Prezidento imunitetas. Respublikos Prezidento vėliava, antspaudas

3.3. Respublikos Prezidento valstybinis aprūpinimas ir aptarnavimas

3.1. Respublikos Prezidento teisės aktai

Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia aktus – dekretus (Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 15 str.). Respublikos Prezidento dekretai registruojami Respublikos Prezidento dekretų knygoje ir jiems suteikiamas eilės numeris. Respublikos

Prezidento dekretai nustatyta tvarka skelbiami „Valstybės žiniuose“, laikraščiuose, per radiją ir televiziją. Respublikos Prezidento dekretai įsigalioja kitą dieną po jų paskelbimo, jeigu dekretuose nenurodyta kita jų įsigaliojimo data. Respublikos Prezidento dekretus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 85 str. nurodytais klausimais taip pat pasirašo:

- 1) dėl Lietuvos Respublikos diplomatinų atstovų užsienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų skyrimo ir atšaukimo – Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas;
- 2) dėl aukščiausių diplomatinų rangų ir specialių vardų teikimo – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras;
- 3) dėl aukščiausių karinių laipsnių suteikimo – Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas;
- 4) dėl nepaprastosios padėties skelbimo – Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas;
- 5) dėl Lietuvos Respublikos pilietybės teikimo – Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministras.

Respublikos Prezidentas dėl savo rezidencijos, dėl jį aptarnaujančių padalinių struktūros, dėl etatų ir vidaus darbo organizavimo leidžia p tvarkius.

Respublikos Prezidentas skiria valstybinius apdovanojimus. Valstybiniai apdovanojimai – ordinaai, medaliai ir kiti pasižymėjimo ženklai – skiriami taikos ir karo metu nusipelniusiems asmenims pagerbti bei Lietuvos piliečiams skatinti atsidėjus dirbti Lietuvos valstybės ir visuomenės gerovei.

3.2. Respublikos Prezidento imunitetas.

Respublikos Prezidento vėliava, antspaudas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 86 str. 1 d. nustatyta: „Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas: kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn”.

Šia Konstitucijos nuostata yra įtvirtintas Respublikos Prezidento imunitetas. Imunitetas – tai asmens neliečiamybės papildomos garantijos, reikalingos ir būtinos to asmens pareigoms tinkamai atlikti. Respublikos Prezidento kaip valstybės vadovo, įgyvendinančio jam Konstitucijos ir įstatymų pavestas pareigas, imunitetas turi užtikrinti Respublikos Prezidentui nekliudomai vykdyti Konstitucijoje nustatytas funkcijas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas).

Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas: kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn. Respublikos Prezidento garbę ir orumą gina Lietuvos Res-

publikos įstatymai. Įstatymai numato atsakomybę už viešą Respublikos Prezidento įžeidimą arba šmeižimą.

Respublikos Prezidentas turi vėliavą – valstybės vadovo simbolį. Respublikos Prezidento vėliava – purpurinis audeklas; jo abiejose pusėse centre – Lietuvos valstybės herbas, kurį iš dešinės laiko grifas, iš kairės – vienaragis. Respublikos Prezidento vėliavos pločio ir ilgio santykis – 1:1,2. Respublikos Prezidento vėliava ir jos atvaizdas visada turi atitikti Respublikos Prezidento vėliavos spalvų etaloną, kurį Lietuvos heraldikos komisijos teikimu tvirtina Lietuvos Respublikos Seimas.

Respublikos Prezidento vėliava iškeliamą virš Respublikos Prezidento rezidencijos, kai ten yra Respublikos Prezidentas. Respublikos Prezidento vėliava taip pat iškeliamą laivuose ir ant kitų transporto priemonių, kuriomis vyksta Respublikos Prezidentas.

Respublikos Prezidentas naudojasi apvaliu antspaudu, dokumentų blankais su Lietuvos valstybės herbu. Antspaude įrašyta „Lietuvos Respublikos Prezidentas“.

3.3. Respublikos Prezidento valstybinis aprūpinimas ir aptarnavimas

Nustatytas toks Respublikos Prezidento valstybinis aprūpinimas ir aptarnavimas:

- 1) darbo užmokestis – 12 vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio;
- 2) rezidencija Vilniuje; vasaros rezidencija, taip pat ir tarnybinis butas Vilniuje;
- 3) specialios paskirties lėktuvas ir 2 automobiliai;
- 4) apsauga, kuria rūpinasi specialios paskirties tarnyba;
- 5) atstovavimo išlaidos šalies viduje ir lankantis užsienio valstybėse – pagal tarptautinę diplomatinę praktiką atsiskaitytinai ir 25 proc. Respublikos Prezidento mėnesinio darbo užmokesčio neatsiskaitytinai.

Respublikos Prezidentui įteiktos dovanos, kurias jis gauna oficialių vizitų metu užsienio valstybėse, taip pat dovanos, kurias jam įteikia užsienio valstybių atstovai oficialių vizitų metu Lietuvoje, yra valstybės turtas, saugomas Respublikos Prezidento rezidencijoje. Šios dovanos nustatyta tvarka gali būti perduodamos saugoti muziejams, o ypač vertingos – Lietuvos bankui. Tokia tvarka taikoma ir tada, kai Respublikos Prezidentui dovanos įteikiamos kaip valstybės vadovui Lietuvoje.

Išėjusiam iš valstybės tarnybos Respublikos Prezidentui iki gyvos galvos:

- 1) nustatoma 50 proc. Respublikos Prezidento darbo užmokesčio dydžio pensija per mėnesį;
- 2) suteikiama poilsio vieta su aptarnavimu, taip pat apsauga ir transportas. Aptarnaujančių asmenų, apsaugos ir transporto priemonių skaičių nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

Respublikos Prezidento vardas juo buvusiam asmeniui išlieka iki gyvos galvos. Respublikos Prezidentai laidojami valstybės lėšomis.

Respublikos Prezidentas turi rezidenciją, kurioje yra Respublikos Prezidento darbo, reprezentacijos ir gyvenamosios patalpos, taip pat jį aptarnaujančių pareigūnų darbo patalpos. Lėšos, skirtos Respublikos Prezidento rezidencijai finansuoti, numatomos Valstybės biudžeto įstatymo; atskirai nurodomos lėšos, skirtos Respublikos Prezidento aptarnaujantiems padaliniais finansuoti.

Respublikos Prezidento įgaliojimų laikui su jį aptarnaujančių padalinių pareigūnais sudaroma terminuota darbo sutartis. Respublikos Prezidento įgaliojimams nutrūkus, visais atvejais jį aptarnaujantys pareigūnai atsistatydina.

Respublikos Prezidentas dėl savo rezidencijos, dėl aptarnaujančių padalinių struktūros, dėl etatų ir vidaus darbo organizavimo leidžia poptvarkius.

Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas numato, kad Respublikos Prezidento kanceliarijoje ir kituose padaliniuose sukaupta medžiaga yra Tautos ir Lietuvos valstybės istorijos ypatinga sudėtinė dalis bei nacionalinis turtas. Todėl Prezidento įstatymo 14 str. numato, kad Respublikos Prezidento kanceliarijoje, kituose padaliniuose sukaupta archyvinė medžiaga tvarkoma, saugoma pagal taisykles, kurias nustato Lietuvos Respublikos archyvų įstatymo specialiosios nuostatos. Už šios archyvinės medžiagos kaupimą, tvarkymą ir išsaugojimą asmeniškai atsako Respublikos Prezidento kanceliarijos vadovas.

Respublikos Prezidentui kaip valstybės vadovui valstybiniame radijuje ir televizijoje suteikiamas laikas pasisakyti šalies vidaus ir užsienio politikos klausimais. Esant neatidėliotinam reikalui, Respublikos Prezidentui turi būti suteikiamas laikas, nenumatytas radijo ir televizijos programose. Respublikos Prezidento vardas juo buvusiam asmeniui išlieka iki gyvos galvos.